

İslâm'da Suç ve Suç ile Mücadele Yöntemleri

Talip ATMACA*

ABSTRACT

Crime in Islam and Methods for the Struggle Against Crime. Crime is defined as "the legal prohibition which God punished with hadd and ta'zir." These prohibitions have been determined by the primary sources of Islamic Law with some terms describing evil or with a punishment fixed in return of bad doings. Every crime ignores a protected value. An act can be regarded as a crime on condition that its legal, material and moral elements completely come into being. Islam basically aims at the disappearance of acts considered crime. For this reason, it educates the people in terms of belief and moral and takes preventive measures. In spite of all measures taken before the commitment of crime, if the crime is committed, a preventive and improving punishment, in accordance with the nature of crime, is fixed. These punishments are equal to the crimes, and should not aim at revenge and injustice.

KEY WORDS: Guiltiness, Elements of Crime, Punishment, Preventive Measures.

I. İslam'da Suç Kavramı

A. Suçun Tanımı:

Suç, Arapça'da "cerîme" kelimesiyle ifade edilmektedir. Arapça "C-R-M" kökünden türetilmiş olan "cerîme" dil bilimcilerine göre suç, günah, kaba-hat¹, cinâyet² anlamlarına gelmektedir.

Bir ceza hukuku terimi olarak ise suç: "Allah'ın hadd ve ta'zir cezalarıyla cezalandırdığı şer'i (hukukî) yasaklar"³; "hak, adâlet, ve doğru yola aykırı her eylemi işlemek"⁴ ya da "Allah'ın yasakladığı şeyi yapmak, emrettiği şeye karşı gelmek"⁵ şeklinde tanımlanmaktadır.

Çağdaş ceza hukukçuları ise suç: "kanunun cezalandırdığı eylem"⁶, "ka-

* Dr., İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1 Muhammed b. Mükrim b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, XII/91

2 Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrût 1994, cürm md.

3 Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-Sultânîyye*, Kâhire 1973, s. 208

4 Muhammed Ebû Zehra, *el-Cerîme*, Kahire, (t.y.) s. 24.

5 Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 25.

6 Sahir Erman, "Ceza Hukuku Bakımından Hukuku Bilmeme ve Yanılma", İÜHFİM, c. XII, sy: 2-3, s. 509.

nuna aykırı şuurî ve iradî fiil"⁷, "kusurlu, suç kalıbına uygun, hukuka aykırı eylem"⁸ olarak tanımlamışlardır.

Sosyal, psikolojik ve ahlakî boyutu da dikkate alınarak yapılan kapsamlı bir suç tanımı da şöyledir: "Küçük veya büyük bir sosyal grubun üyeleri tarafından zımnen veya alenen iyi ve faydalı diye kabul edilmiş inançların, geleneklerin, adet ve örflerin ve müesseselerin dayandıkları kaidelere aykırı olarak işlenmiş bulunan antisosyal bir davranışa cürüm adı verilir."⁹

Suç kavramı ile bağlantılı olarak tanımlanması gereken bir başka kavram ise "**suçluluk**" kavramıdır. Suçluluk: "suç sayılan bir hareketi yapmamak gücüne sahip bir şahsın suç olduğunu bilerek (ya da bilecek bir vaziyette olarak) bir hareketi yapmış olmasıdır."¹⁰

B. Kur'ân'da Suç Niteleyen Kavramlar

Kur'ân-ı Kerim'de kabahati, kötülüğü, gayr-i meşrû' hareketi, suçu ya da kısaca kınanan ve karşılığında ceza takdir edilen insan davranışlarını niteleyen bir çok kavram yer almaktadır. Kanaatimizce birbiriyle yakın anlamlar ifade eden ve kötü davranışları niteleyen kavramlardan kısaca söz etmek, suç ve suçluluk olgularını anlamak açısından faydalı olacaktır.

1. Cürm

Bu kavramlardan birisi suç kavramının özünü oluşturan "cürm" kavramıdır. Cürm kavramı, Kur'ân'da daha çok ism-i fail (mücrim) olarak zikredilmektedir. Fâilini mücrim olarak göstermek suretiyle davranışın kötülüğü gösterilmektedir. Allah¹¹, kitap¹², peygamber¹³, ahiret¹⁴ gibi inanç esaslarına, namaz¹⁵ gibi İslam esaslarına karşı suç işleyenler ile livata etmek¹⁶, zulmetmek¹⁷ ve fakirlerle ilgilenmemek¹⁸ gibi eylem, tutum ve davranışların fâilleri mücrim kavramı ile nitelendirilmektedir. Kavram bazen fiil şeklinde zikredilmektedir. İman konusunda hilekar davrananlara işaret edilmektedir.¹⁹

2. Sû'

"Sû'" kelimesi ile, bu kelimedden türeyen "seyyie" kavramı ve fiil kalıbında Kur'ân'da zikredilen diğer türevleri de kötü davranışları nitelemektedir.

7 Abdullah Pulat Gözübüyük, *Alman, Fransız, İsviçre ve İtalyan Ceza Kanunlarıyla Mukayeseli Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Ankara 1960, I/163.

8 Turhan Tufan Yüce, *Ceza Hukukunun Temel Kavramları*, Ankara 1985, s. 19 vd.

9 Silmin Evrim, *Psikoloji Açısından Suçluluk Sorunu ve Psikososyolojik İzahı Denemesi*, İÜEFY, İstanbul 1970, s. 18.

10 Sadri Maksudî Arsal, *Hukukun Umumi Esasları*, Ankara 1937, I/102.

11 Yunus, 10/17; Ahkaf 46/25.

12 Yunus, 10/17; A'râf, 7/40; Casiye, 45/31; Tevbe, 9/66; Hicr, 15/12; Şuarâ, 26/20; Secde, 32/22.

13 Tevbe, 9/66; Hicr, 15/12.

14 Neml, 27/69; Duhân, 44/37; A'râf, 74/41; Mürselât, 77/18.

15 Müddesir, 74/41.

16 A'râf, 7/84.

17 Yunus, 10/13; Hûd, 11/116.

18 Müddessir, 74/41.

19 En'âm, 6/124.

Bu kavram bazen bir fiili veya davranışı nitelemeden “sâlih amel”in zıddı olarak zikredilmektedir.²⁰

Seyyie ve bu kavramın diğer türevleri bazen kötü davranışı, bazen de davranışın fâilinin karşılaştacağı kötü akibeti nitelemektedir. Bu kavram inanca,²¹ cana,²² ırza,²³ mala²⁴ karşı insanların olumsuz tavırlarına vurgu yapmasının yanı sıra, bilmediği bir şeyin ardına düşmek,²⁵ kibir davranmak,²⁶ zulüm,²⁷ cahiliye adetlerinden olan babanın hanımı ile evlenmek,²⁸ cimrilik ve israf,²⁹ gösteriş için infâk etmek,³⁰ münafıklık,³¹ hile ve bozgunculuk yapmak³² gibi ahlakî zaafiyet ve olumsuzluklara işaret eden kötü davranışları da nitelemektedir.

3. İsm

İsm kavramı inanc esaslarına,³³ cana,³⁴ ırza,³⁵ mala³⁶ karşı işlenen kötü davranışları nitelemektedir. Bu kavram aynı zamanda yalan şahitlik yapmak,³⁷ şahitliği gizlemek,³⁸ zan ile hareket etmek,³⁹ insanlara yapmadıkları bir iş sebebiyle eziyet etmek,⁴⁰ iftira etmek,⁴¹ işlediği suçu başkasına atmak,⁴² vasiyeti değiştirmek,⁴³ mihrî geri almak için dalavereye girmek,⁴⁴ faiz yemek,⁴⁵ kumar oynamak,⁴⁶ şarap içmek,⁴⁷ benlik ve gurur yapmak⁴⁸ gibi toplum düzenini sarsacak kötü davranışlara da vurgu yapmaktadır.

20 Bakara, 2/81; Âl-i İmrân, 3/120,193; Nisâ, 4/78, 79, 85; En'âm, 6/160; A'râf, 7/95,131; Yunus,10/27; Ra'd, 13/6,22; Mü'minûn, 23/96; Neml, 27/46,90; Kasas, 28/54,84; Rum, 30/36; Şûrâ, 42/40, 48.

21 Mü'min, 40/37; Tevbe, 9/9; En'âm, 6/31; A'râf, 7/77; Nahl, 16/25; İsrâ, 17/5; Nisâ, 4/115; Fetih, 48/6.

22 A'râf, 7/31; İsrâ, 17/33.

23 Yusuf, 12/24; İsrâ, 17/32; Hüd, 11/78; Neml, 27/58.

24 İsrâ, 17/34.

25 İsrâ, 17/36.

26 İsrâ, 17/37.

27 Bakara, 2/49; A'râf, 7/141; İbrahim, 14/6; Mü'min, 40/52.

28 Nisâ, 4/22.

29 İsrâ, 17/29.

30 Nisâ, 4/38.

31 Münâfikun, 63/2.

32 Nahl, 16/94.

33 Âl-i İmrân, 3/178; Nisâ, 4/48, 50; Furkan, 25/68; Mutaffifin, 83/12.

34 Mâide, 5/29; Furkan, 25/68.

35 Furkan, 25/68.

36 Bakara, 2/188.

37 Mâide, 5/107.

38 Bakara, 2/283; Mâide, 5/106.

39 Hucurât, 49/12.

40 Ahzâb, 33/58.

41 Nûr, 24/11.

42 Nisâ, 4/112.

43 Bakara, 2/181.

44 Nisâ, 4/20.

45 Bakara, 2/276.

46 Bakara, 2/219.

47 Bakara, 2/219.

48 Bakara, 2/206.

4. Hatîe

Hatîe kavramı cana kıymak,⁴⁹ Allah'a inanmamak,⁵⁰ zinaya meyletmek,⁵¹ başkasına kötülük etmek⁵² gibi yasaklanmış davranışları nitelemektedir.

5. Zenb

Bu kavram peygamberlere inanmamak,⁵³ Allah'ın ayetlerini yalanlamak⁵⁴ gibi inanç esaslarına karşı işlenen suçları nitelediği gibi zinaya meyletmek,⁵⁵ ihanet etmek⁵⁶ gibi yasaklanmış ve kötü davranışları da nitelemektedir.

6. İsyân

Kavram peygamberlere karşı gelmek,⁵⁷ Allah'ın ayetlerini inkar etmek,⁵⁸ yasaklanmış bir davranışta bulunmak⁵⁹ gibi kötülükleri nitelemektedir.

7. Fahşâ'

İğrenç ve tiksindirici eylem ve sözleri niteleyen "fahşâ'" kavramı genellikle zina⁶⁰ ve livata⁶¹ fiilleri ile edepsiz söz⁶² ve kötülüğü de⁶³ nitelemektedir.

8. Kebîre

Kebîre kavramı, haram aylarda savaşmak,⁶⁴ Allah'ı inkar ve O'nun yolundan engellemek,⁶⁵ haksız mal edinmek,⁶⁶ insanın kendisini öldürmesi⁶⁷ gibi yasaklanmış davranışların kötülüğünü nitelemektedir.

9. Hûb

Hûb kavramı yetim malı yemenin büyük bir günah olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁸

10. Hürmet

Kur'ân'da yasaklanan davranışlar ya da insanın tasarruflarına sınır koymak için kullanılan kavramlardan birisi de "H-R-M" kökünden türetilen kelimelerdir. Bu kavram ile bir çok davranışa sınırlama getirilmiş ve yapılması

49 İsrâ, 17/31

50 Hâkka, 69/33.

51 Yusuf, 12/29

52 Yusuf, 12/91,97; Kasas, 28/8.

53 Mülk, 67/11.

54 Âl-i İmrân, 3/11; Enfâl, 8/52,54.

55 Yusuf, 12/29.

56 Yusuf, 12/97

57 Mümtelîne, 60/12.

58 Bakara, 2/61; Âl-i İmrân, 3/112.

59 Tâ-Hâ, 20/121.

60 Nisâ, 4/15,19,25; Yusuf, 12/24; İsrâ, 17/32; Ahzâb, 33/30; Talâk, 65/1.

61 A'râf, 7/80; Neml, 27/54; Ankebût, 29/28.

62 Nûr, 24/19.

63 En'âm, 6/151; A'râf, 7/33.

64 Bakara, 2/217.

65 Bakara, 2/217.

66 Nisâ, 4/31.

67 Nisâ, 4/31.

68 Nisâ, 4/2.

yasak olan davranışlar belirtilmiştir. Ölü (leş) eti, kan, domuz eti, Allah'ın adıyla kesilmeyen hayvan eti yemek,⁶⁹ Allah'a ortak koşmak,⁷⁰ ana-babaya kötülük etmek,⁷¹ nızk korkusuyla çocukları öldürmek,⁷² gizili ve açık kötülüklere yanaşmak,⁷³ haksız yere cana kıymak,⁷⁴ haksız yere sınırı aşmak,⁷⁵ Allah'ın yasaklamadığı bir şeyi yasaklamak,⁷⁶ ihramlı iken kara avı yapmak,⁷⁷ müminin zinakar biriyle evlenmesi,⁷⁸ evlenilmesi yasaklananlar,⁷⁹ insanları yer ve yurtlarından çıkarmak,⁸⁰ faiz yemek⁸¹ gibi fiil ve davranışlar tahrim formu ile yasaklanmaktadır. Bu kavram ile bazen de davranışın (Allah'a ortak koşmak gibi) cezası belirtilmektedir.⁸²

11. Münker

Kavram Kur'an'da kötülüğü niteleyen kavramlardan birisidir.⁸³

C. Kur'an'da Cezalandırılan Suçlar

Kur'an'da suç olan davranış veya davranışın fâilini ya da suçlunun kötü akıbetini niteleyen yukarıdaki kavramların dışında, bir davranışın suç olduğunu gösteren diğer bir yaklaşım da, o davranışa takdir edilen dünyevî veya uhrevî cezadır. Yani bir davranış cezalandırılıyorsa bu davranış suçtur. Kur'an'da genel olarak suç olarak tanımlanmamış, sadece yasak kıldığını belirtilerek, kendilerine öngörülen cezanın zikredilmesi ile yetinilmiştir. Örneğin hadd kapsamında ve şahıslara karşı işlenen suçlarda bu husus açık olarak dikkati çekmektedir.

1. Adam Öldürmek ve Yaralamak Suçu: Adam öldürmenin ya da yaralamanın cezası kısas⁸⁴ ve diyettir.⁸⁵
2. Zina Yapmak Suçu: Zina yapmanın cezası sopaadır (celd).⁸⁶
3. Hırsızlık Suçu: Hırsızlığın cezası hırsızın elinin kesilmesidir.⁸⁷
4. Zina İftirasında Bulunmak Suçu (Kazf): Zina iftirasında bulunup da ispat edemeyenlerin cezası sopaadır.⁸⁸

⁶⁹Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145; Nahl, 16/115.

⁷⁰En'âm, 6/151; Arâf, 7/33.

⁷¹En'âm, 6/151.

⁷²En'âm, 6/151.

⁷³En'âm, 6/151; Arâf, 7/33.

⁷⁴En'âm, 6/151.

⁷⁵Arâf, 7/33.

⁷⁶Mâide, 5/87; En'âm, 6/139, 140; Yunus, 10/59; Tahrim, 66/1.

⁷⁷Mâide, 5/96.

⁷⁸Nûr, 24/3.

⁷⁹Nisâ, 4/23.

⁸⁰Bakara, 2/85.

⁸¹Bakara, 2/275.

⁸²Mâide, 5/72.

⁸³Ankebût, 29/29.

⁸⁴Bakara, 2/178, 179; Mâide, 5/45.

⁸⁵Nisâ, 4/92.

⁸⁶Nûr, 24/2.

⁸⁷Mâide, 5/38.

⁸⁸Nûr, 24/4.

5. Hirâbe Suçu: Hirâbe suçunu işleyenlerin cezası ölüm, asmak, el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi veya sürgün edilme⁸⁹ gibi çeşitli alternatif cezalar takdir edilmektedir.

Kur'ân'da belirlenen bu cezalar dışında Hz. Peygamber'in hadisleriyle belirlenmiş cezalar da mevcuttur. Muhsan olduğu halde zina yapanlara recm cezası⁹⁰, ridde (dinden dönme) suçunun cezası⁹¹ ve şarap içmenin cezası⁹² Hz. Peygamber'in hadisleriyle belirlenmiştir.

Her suç, korunan bir değeri ihlal etmektedir. İslam hukuku, toplum düzeninin sağlanması açısından olmazsa olmaz değerleri zarurî yararlar (el-mesâlihü'd-darûriyye) olarak tespit etmiştir. Hukuken korunan bu değerler; din, can, akıl, mal ve nesil şeklinde ortaya konulmaktadır.⁹³ İslam hukukunda suç düzenlemesi de korunan bu değerlere göre yapılmaktadır.

D. Suçun Unsurları

Bir davranışın suç sayılabilmesi için hangi unsurları taşıması gerektiğine kısaca temas etmek suçu tanıma bakımından faydalı olacaktır. Bu bağlamda bir suçluluktan söz edebilmek için suç oluşturan davranışın "kusurlu" bir şekilde işlenmiş olması gerekir. Ceza hukuku bakımından kusur: şuur ve iradenin netice ile ilgili özel durumu⁹⁴, fâil ile işlediği eylem arasındaki sübjektif (ruhsal) ilişki⁹⁵, dış alemde beliren fiil ile fâili arasındaki psişik bağ⁹⁶ gibi çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Fiil ile fâili arasındaki psikolojik bağ (bilerek ve isteyerek yapmak) bulunmadığı takdirde kusurluluktan söz etmenin ve söz konusu davranışı suç saymanın imkanı yoktur. Bundan dolayı tabiat olayları ile insan dışındaki diğer canlıların eylemleri, insanın eylemlerindeki gibi ahlakî ve hukukî bir değer kazanmazlar. İnsan, zarara sebebiyet verecek ya da bir hak ihlali doğurabilecek davranışlarına engel olabilir veya ortaya çıkacak kötü sonuçları önceden hesap edebilir. İnsan bu özelliklerinden dolayı sorumluluk altına sokulmaktadır.

O halde, bir davranışın suç sayılabilmesi için sadece bir fiilin işlenmiş olması yetmez. Suç fâilinin cezalandırabilme imkanı suçun unsurlarının tamamının oluşmasına bağlıdır.

89 Mâide, 5/33.

90 Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh, Bulâk 1312, VII/46 (Talâk:11), VIII/165 (Hudûd: 22); Müslim, Sahîh-u Müslim, thk:Abdullah Ahmed Ebû Zeyne, Kahire (t.y.), IV/269 (Hudûd: 14), 276 (hudûd: 21); et-Tirmizî, Sünen, thk: Abdurahman Muhammed b. Osman, el-Medinetü'l-Münevvere 1384/1964, II/441 (Hudûd: 4)

91 Ebû Dâvûd, Sünen, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır 1369/1950, IV/180 (Hudûd: 1); İbn Mâce, (b.y.) 1373/1953, II/848 (Hudûd: 2)

92 Ayrıntı için bkz: Abdulkadir Udeh, et-Teşrî'ül-Cinâiyyü'l-İslâmî, Beyrût 1418/1997, II/505 vd.

93 Ebû İshak İbrahim b. Mûsâ eş-Şâtibî, el-Muvâfekatü fi Usûli's-Şeria, Mısır (t.y.), II/10, III/47 vd; Tahir İbn Aşûr, İslam Hukuk Felsefesi, çev. Vecdî Akyüz, Mehmet Erdoğan, İstanbul 19996, s. 139 vd.

94 Kayhan İçel, Ceza Hukukunda Taksirden Doğan Sübjektif Sorumluluk, İstanbul 1967, s. 7.

95 Yüce, s. 52

96 Uğur Alacakaptan, Suçun Unsurları, Ankara 1961, s.141.

1. Suçun Manevî Unsuru

İslâm hukukunda bir fiil ancak kasıtlı işlendiği takdirde suç sayılmaktadır. Kast, iradenin suç teşkil eden fiile ve neticesine talluk etmesi olarak tanımlanabilir. Yani kast ile irade arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.⁹⁷ İslam hukuku davranışın suç sayılmasında kası (taammüd) ön planda tutmakta, suçun oluşmasında sadece fâilin fiiline değil aynı zamanda fiilindeki kastına da bakmaktadır. Bu konuda Hz. Peygamberin (s.a.s) “*ameller niyetlere göre-dir...*”⁹⁸ hadisi genel bir kaide halini almış ve üzerinde ittifak edilmiştir.⁹⁹ Kur’ân insan fiillerini amd ve hata olarak birbirinden ayırmaktadır.¹⁰⁰ İnsanın irâdesine dayanmayan ya da irâdesini şu veya bu şekilde kullanma imkanı kalmamış, irâdesi ortadan kalkmış, zorunlu olarak ancak o şekilde davranabilmiş insanların fiilleri de suç olarak vasıflandırılmamaktadır. İrâdeyi tamamen veya kısmen ihlal eden sebepler (avâridü’l-ehliyye) söz konusu olması halinde işlenen fiiller suç sayılmamaktadır.¹⁰¹ İrâdî davranışlar ile iradî olmayan davranışlar aynı cezaî hükmü doğurmamaktadır.¹⁰² İradî olmayan davranışlar dolayısıyla fiile dönük cezaî bir yaptırım söz konusu olmayıp, zararın tazminine dönük bir yaptırım söz konusudur.¹⁰³

Gizli bir mahiyet arzettiği için kastın hakikatine vukufiyet mümkün değildir. Bunun için hüküm, kasta delalet eden zahir emarelere göre kurulmaktadır.¹⁰⁴ Genel olarak İslâm hukukçuları, kası ve buna bağlı olarak suçluluğu zahirde ona delalet eden kriterlere göre tespit etmektedirler.¹⁰⁵

97 geniş bilgi için bkz: Subhî Mahmasânî, *Felsefetü't-Teşrî'îl-İslâmî*, 1365/1946, s. 256; Abdülaziz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr an Usulî'l-Bezdevî*, Beyrût 1417/1997, IV/576; Ahmed Muvâfi, *Mine'l Fikhi'l-Cinâiyyî'l-Mukâran Beyne's-Ser'â ve'l-Kânûn*, Kâhire, 1965, s. 216; Gözübüyük, I/167; Faruk Erem, *Adalet Psikolojisi*, Ankara 1950, s. 47; M. Tahir Tamer, *Ceza Hukuku*, İstanbul 19949, s. 316; Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, İstanbul 1976, s. 88; Carmela Mollica, “*İtalyan Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Taammüd*”, trc: Şemseddin Talip, AC, Ankara 1941, 97 vd; Faruk Erem, *Türk Ceza Hukuku*, Ankara 1949, I/325 vd.

98 Buhârî, *Sahih*, VII/45 (Talâk. 11), IX/19 (ikrâh: 1), IX/22 (hiyel: 1), VII/140 (eymân: 23); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Mısır 1369/1950, II/352 (talâk: 7), en-Nesâî, *Sünen*, Mısır 1329/1911, VI/129 (Talâk: 24); İbn Mâce, *Sünen*, II/1413 (zühd: 26).

99 Şâtibi, I/149

100 Ahzâb, 33/5; Nisâ, 4/92, 93.

101 Bakara, 2/225, 286; Nisâ, 4/17; En'âm, 6/54, 145; Nahl, 16/115, 106, 119; Mâide, 5/89; Mâide, 5/3.

102 es-Serahsî, *el-Mebsût*, İstanbul 1983, XXVI/66, 67; el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanaî fî Tertibi's-Serâi*, Beyrût 1406/1986, VII/97, 234 vd.

103 Nisâ, 4/97.

104 Serahsî, *el-Mebsût*, XXVI/125; Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, IV/627; Abdullah Ömer b. İsa ed-Debbûsî, *Takvîmü'l-Edille Fî Usûlî'l-Fıkh*, Beyrût 2001-1421, s.100; Ebû'l-Hasan Ali b. Halil et-Trablusî, *Mu'inü'l-Hükkâm fî mâ Yeteradedd beyne'l-Hasmeyn mine'l-Ahkâm*, Mısır 1310, s. 220; Ali Himmet Berkî, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara 1948, s. 125 vd; Tamer, s. 33. Bu hususu Mecelle “Bir şeyin umûr-u bâtinada delili ol şeyin makamuna kâim olur. Ya'ni hakikatine ittıla' müte'assir olan umûr-u batınada delil-i zâhirisi ile hükm olunur” şeklinde ifade etmektedir. Mecelle md: 68.

105 Ayrıntı için bkz: Muhammed b. Hasn eş-Şeybânî, *Kitâbü'l-Asl*, tsh ve tlk, Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, Beyrût 1410/1990, IV/394, 395; Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1335, II/

Kast ile ehliyet arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. Bu anlamda ehliyet, hukuken muteber sayılacak ve değerlendirilecek davranışlarda bulunma yeteneğine (salahiyet) sahip olmaktır.¹⁰⁶ Ceza hukuku söz konusu edildiğinde modern hukukta bu ehliyete "haksız fiil ehliyeti"¹⁰⁷ denmektedir. Çocukluk, akıl hastalığı, uyku,¹⁰⁸ hata, unutmama ve ikrâh¹⁰⁹ gibi ehliyeti ortadan kaldıran sebepler cezaî sorumluluğu ortadan kaldırmaktadır. Kastlı davranma imkanından yoksun kişilerin fiillerine İslâm hukuku nezdinde cezaî bir hüküm atfedilmemektedir.¹¹⁰

2. Suçun Kanunî Unsuru

Bir davranışın suç sayılabilmesi için bu davranışın kanun koyucu tarafından suç sayılmış olması gerekmektedir. İslâm hukukunda kanun koyucu (Şâri') Allah'dır.¹¹¹

Peygamber göndermeden önce Allah'ın kimseye azap etmeyeceği,¹¹² kitap,¹¹³ uyarıcı¹¹⁴ ve peygamber¹¹⁵ gönderilmeden hiç bir memlekete azap edilmeyeceği Kur'an'da özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca Allah'ın (Şâri') haram kılmadığı (suç saymadığı) bir davranışın haram kılınamayacağını işaret eden bir çok ayet¹¹⁶ kanunsuz suç olmaz ilkesini ortaya koymaktadır. Bu

228; Serahsî, *el-Mebûât*, XXVI/122; Mâverîdî, s. 219; İbn Abidin, *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Mısır 1307, V/369. Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (b.y.) 1367, VII/637 vd. Kâsânî, VII/233; Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyinü'l-hakâik şerhü Kenzî'd-De'kâik*, Bulâk 1315, VI/97, 98; Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Mısır (t.y.), II/175, 176.

106 İbn Kemâl, *Tagyîrü't-Tenkîh fi'l-Usûl*, İstanbul 1308, s.257; Yahya er-Rahâvî, *Şerhü'l-Menâr*, Der Seâdet 1315, s.936; Muhammed Sellâm Medkûr, *Mebâhisü'l-Hükm İnde'l-Usûliyyîn*, (b.y.), (t.y.), I/252; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fikh*, İstanbul (t.y.), s.333; Ahmed İbrahim, *el-Ehliyye ve Avâridühâ*, (b.y.), (t.y.) s. 4; Hallâf, *el-Ehliyye ve Avâridühâ fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Mısır 1955, s.12; Büyük Haydar Efendi, *Usûl-ı Fikh Dersleri*, İstanbul (t.y.), s. 478; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İlmîyye ve İstilahatı Fikhiyye Kamusu*, İstanbul (t.y.), II/228; Zeküüddin Şabân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim kafi Dönmez, TDVY, Ankara 1990, s. 250; İbrahim Fadil ed-Debî, "el-Asârü'l-Müterettibe alâ Avâridü'l-Ehliyye", er-Risâletü'l-İslâmiyye, sy: 168-169, sene: 1984, s. 162.

107 Geniş bilgi için bkz: Hıfzî Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medenî Hukuku*, İstanbul 1948, I/75-78

108 Buhârî, *Sahih* VII/46, VIII/165 (Talâk:11, Hudûd:22); Ebû Dâvûd, Sünen, IV/198 (Hudûd: 17); Nesâî, Sünen, VI/127 (Talâk: 21); İbn Mâce, Sünen, I/168 (Talâk:15); ed-Dârimî, Sünen, (b.y.), 1981, II/171 (Hudûd:1); Tirmizî, Sünen, II/438 (Hudûd:1); Ahmed Hanbel, *Müsned*, Mısır 1313, VI/100, 101, 144.

109 İbn Mâce, I/659 (talâk:16)

110 Şâtibi, I/149

111 Buhârî, *Kesfül-Esrâr*, IV/384 vd; Cüveynî, *er-Telhîs*, I/144; Gazâlî, I/62; Ali b. Muhammed Âmidî, *el-İhkâm fi usûli'l-Ahkâm*, Mısır 1914, I/113; İbn Melek, *Şerhü'l-Menâr*, Derseadet 1315, s. 933; Sa'düddin et-Teftâzânî, *Şerhü't-Telvîh ale't-Tevdîh*, Mısır 1327, II/122 vd; Molla Hüsvrev, *Mirâtü'l-Usûl şerhü Mirkâtü'l-Vüsûl*, Derseadet 1321, s. 309.

112 İsrâ, 17/15.

113 Bakara, 2/176; Hicr, 15/4.

114 Şuarâ, 26/208.

115 Kasas, 28/59.

116 Mâide, 5/87; En'âm, 6/139, 140; Tahrîm, 66/1; Yunus, 10/59.

genel ilkenin dışında İslâm hukukunda özel olarak suç ve karşılığı olan cezalar da ayet¹¹⁷ ve hadislerle¹¹⁸ dayandırılmak suretiyle şeriatın belirlemesi olmaksızın kimseye ceza verilemeyeceği esası getirilmektedir. Kur'an ve sünnet tarafından belirlenmemiş olan ta'zir cezaları ise, hukukun değişen şartlara uyumunu kolaylaştırmak amacına yönelik bir uygulama özelliği taşımaktadır.¹¹⁹

Bu temel ilke çağdaş ceza hukukunda "suçların kanuniliği" diye ifade edilmekte ve "kanunsuz suç olmaz, kanunsuz ceza olmaz" prensibi olarak ortaya konulmaktadır.¹²⁰

İslâm hukukunda, teklifi hükümlerde kişinin sorumlu tutulabilmesi için, sorumlu tutulduğu şeyleri bilmesi gerekmektedir.¹²¹ Bilgi, sorumluluktan önce gelmektedir.¹²² Çünkü yaptığı eylemin suç olduğunu bilmeyen kişi, işlediği fiille suç işlemeyi kast etmemektedir.¹²³ Ancak belirtmek gerekir ki hukuk normlarının bilinmesinden kast edilen bilme imkanındır. Kişinin bilme imkânına sahip olması hukuku bilmiş kabul edilmesi için yeterli görülmektedir.¹²⁴ Bu imkana bilme ehliyeti de dahildir. Fiilin kötülüğünü bilemeyecek kadar ehliyete sahip olmayan (mümeyyiz olmayan çocuklar gibi) kimseler bu bilgi noksanlığı sebebiyle cezalandırılmaz veya zemedilmezler.¹²⁵ Hukuku fiilen bilme ise şart değildir. Çünkü hükümlerin fiilen bilinmesi istismara açık bir durum ortaya çıkarır.¹²⁶

İslâm hukukundaki bu ilke çağdaş ceza hukuku sistemlerinde "kanunu bilmemek mazeret sayılmaz" şeklinde formüle edilmektedir.¹²⁷

3. Suçun Maddî unsuru

İslâm hukukuna göre düşünce safhasında kalan ve dışa yansıyan bir davranışla somutlaşmadıkça söz konusu düşünce ne kadar kötü olursa olsun suç oluşmaz ve böyle bir düşünce sahibi cezalandırılmaz. Bu temel ilke Hz. Peygamber (sa.s.)'in "işlemedikleri veya söylemedikleri müddetçe, ümmetimin

117 Nûr, 24/2; Mâide, 5/33, 38, 45; Bakara, 2/217, 178, 179; Nisâ, 4/92.

118 Mesela: Recm cezası ile ilgili olarak bkz: Buhârî, VII/46 (Talâk: 11), VIII/165 (Hudûd: 22); Müslim, IV/269 (Hudûd: 14), 276 (Hudûd:20), 278 (Hudûd: 21); Tirmizî, II/441 (Hudûd: 4); ridde cezası için bkz: Ebû Davûd, IV/180 (Hudûd: 1); İbn Mâce, II/848 (Hudûd: 2) vb.

119 Ayırtı için bkz: Abdulkadir Udeh, *et-Teşrî'ü'l-Cinâi'l-İslâmî*, Beyrût 1418/1997, I/685 vd; Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, DİBY, Ankara 1996, s. 35.

120 Geniş bilgi için bkz: Sulhî Dönmezer-Sahir Erman, *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul 1958, s. 88 vd; Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, s. 29 vd; Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku*, Ankara 1991, s. 15 vd.

121 Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, IV/338; Karâfi, I/161.

122 Cüveynî, *et-Telhîs*, I/136.

123 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII/208; el-Karâfi, *el-furûk*, Mısır 1347, I/162

124 İbn Melek, s. 933; Gazâlî, I/86

125 Kâdî Abdülcebbar, *Şerhü Usûli'l-Hamse*, thk: Abdülkerim Osman, 1408, s. 612

126 Ahmed Muvâfi, s. 253

127 bkz:Erman, *Ceza Hukukunda Hukuku Bilmeme ve Yanılma*, s. 510 vd; Gözübüyük, I/163 vd.

kalplerinden geçirdikleri kötülükleri Allah bağışlamıştır"¹²⁸ hadisinde özlü bir şekilde belirlenmektedir.

Kur'ân'da geçen cezalar incelendiğinde, söz konusu cezalar ya olmuş bitmiş bir suçun failine verilmekte¹²⁹ ya da bitecek olan bir eylemden söz edilmekte¹³⁰ veyahut kazanılmış (keşb) bir davranışın¹³¹ cezalandırılacağı belirtilmektedir. Yani eyleme dönüşmeyen niyetler suç oluşturmamaktadır. Konuyu çağdaş bir ceza hukukcusundan ödünç alarak özetleyecek olursak "suça ilişkin düşünce ve irâde ne denli kötü olursa olsun, dışa yansıyan bir eylemle gerçekleşip somutlaşmadıkça (maddileşmedikçe) suç oluşmaz ve böyle bir kimse cezalandırılmaz."¹³²

II. İslam'da Suçla Mücadele Yöntemleri

Kur'ân'ı esas alarak ortaya konulan suçla ilgili bilgilerden sonra, İslâm'ın suçla mücadele yöntemlerine de yine Kur'ân ayetlerini esas alarak tespit etmeye çalışalım.

Şunu hemen belirtelim ki insan, hem iyiliğe hem de kötülüğe meyilli olarak yaratılmış bir varlıktır. Eğer insan bu iki taraftan her birine yönelme kabiliyetinden yoksun olsaydı, sorumlu tutulmasının mantığı, anlamı ve hakdilik tarafı olmazdı.

Kur'ân'da insanın zaafiyet noktalarına vurgu yapılmış¹³³ ve insan bazen bu özelliğinin ardına düşerek suça yönelebildiğine ve bencillik duygusuyla hareket edebildiğine dair somut örneklerle yer verilmiştir.¹³⁴ Ancak İslâm, insanın kötülüğe yönelebilmeye özelliğini, inanç ve ahlaki prensipler kazandırarak olumluya çevirmeyi hedeflemiştir.

A. Suçla Mücadelede İnanç Esaslarının Rolü

1. Kur'ân'a Mensubiyet Duygusu

İnsanı olumlu davranışlara yönlendiren ilkelerin başında inanç esasları gelmektedir. Bu bağlamda Kur'ân önce kendi gerçekliğini vurgulamaktadır. Bu gerçeklik, ortaya koyacağı diğer gerçekliklere de temel oluşturması açısından önemlidir. Bir kaynağın içerdiği mesajların güvenilir olması, o kaynağın güvenilir olmasına bağlıdır. Bunun için Kur'ân, bizzat kendisinin nasıl bir kitap olduğunu, pek çok ayette vurgulamaktadır.¹³⁵

128 Buhârî, VIII/135 (Eymân): 15); Ebû Davûd, II/355 (Talâk:7); İbn Mâce, I/658 (Talâk: 14); Hadisle ilgili olarak ayrıca bkz: Mehmet Sait Hatipoğlu, "İslâm'da Mükellefiyet Anlayışı ve Buna Aykırı bir Mâlikî ve Hanefî Kıyâst", AÜİFD, sy: XXI, s. 187.

129 Mâide, 5/38; Nûr, 24/2.

130 Nisâ, 4/93; Mâide, 5/32; İsrâ, 17/33.

131 Müddessir, 74/38; Bakara, 2/81; Mâide, 52/21.

132 Sami Selçuk, *Özlenen Hukuk/Yaşanan Hukuk*, Ankara 2002, s. 49. Ayrıca konu ile ilgili geniş bilgi için bkz: Ali Himmet Berki, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara 1948, s. 125; Richard Hoing, "Taksir ve Ceza", Üniversite Konferansları, 1937-1938, İstanbul 1939, s. 175; Mahmasânî, 256-257.

133 Nisâ, 4/28; Meâric, 70/19; Âl-i İmrân, 3/14.

134 Bakara, 2/35-36; Arâf, 7/19-24; Tâ-Hâ, 20/120-123; Mâide, 5/27-31; Yusuf, 12/8-18; 23-29.

135 Bakara, 2/2, 90, 99, 119, 176, 213; 32/2; 24/1; Âl-i İmrân, 3/3; Ra'd, 13/1; Nûr, 24/1;

Kur'ân, sadece kendi gerçekliği hakkında verdiği bu bilgilerle kalmayıp inananlara karşı çeşitli ikna edici ve aciz düşürücü tekniklere de yönelmektedir.¹³⁶

Müslüman bir birey inanmaktadır ki gerek kaynağı, gerekse korunmuşluğu açısından her yönüyle ilahî bir kitabı vardır. Kur'ân hakkındaki bu inanç, insanların fikrî yapılarının şekillenmesi ve buna paralel olarak ahlakî olgunluk kazanmalarında etkin bir rol oynadığı muhakkaktır. İnanç esası olarak kabul edilen değerlere mensubiyet hissi, çoğu kez insanın daha dikkatli bir hayat sürmesini temin etmektedir. Bu gerek mensubu bulunduğu değer in ona kazandırdığı güzel hasletler, gerekse bu değerleri korumak düşüncesiyle böyle olmak zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Sosyal ve ahlakî bakımdan çok zengin olan bu öğretiyi benimsediğinde İnsan, belki de hayatı olumsuzlaştıracak bir çok davranıştan vazgeçecektir.

2. Allah'ın İnsanı Mürakebe Ettiği İnanıcı

Kur'ân'ın temel vurgularından birisi Allah'ın insan üzerindeki gözetleyiciliğidir. Öneme binaen bu temel vurgu çok tekrar edilerek ve en açık ifadelerle yapılmaktadır.

Kur'ân'ın bize öğrettiklerine göre; Allah, insanın açığa vurduğu veya gizlediği her türlü davranışını hakkıyla bilmekte¹³⁷, görmekte¹³⁸, haberdar olmakta¹³⁹ ve şahit olmakta¹⁴⁰dır.

Allah'ın insan üzerindeki kapsamlı bilgisi, ona özel olarak saklayacağı veya Allah'ın haberdar olamayacağı hiçbir özel şey bırakmamaktadır. Allah, insanı mürakabe etmekte¹⁴¹ açıkladığı ya da gizlediği şeyler fark etmeksizin insanı hesaba çekeceğini bildirmektedir.¹⁴²

Bu Allah tasavvuruna göre, inanan insan, en gizli niyet ve davranışlarını dahi bilen bir Allah'a inanmaktadır. Hayatının her anında ve her alanında yer bulan bir Allah inancı, insanın başıboş olmadığını¹⁴³ farkına varmasını sağlamaktadır. Şuurlu bir birey, yaptıklarının ve yapacaklarının iyi ya da kötü muhakkak bir karşılık bulacağını bilecek ve hayatını olumluya yönlendirme

Secde, 32/2; Yâsîn, 36/5; Zümer, 39/1; 40/2; Yusuf, 12/2; Câsiye, 45/1; Ahkâf, 46/1; Yunus, 10/37; Kehf, 18/1.

136 Furkan, 25/4, 5, 6; Nahl, 16/24; En'âm, 6/7; Hâkka, 69/41, 42; Enfâl, 8/31; Tûr, 52/33; Hüd, 11/12, 13; Yunus, 10/37-38; İsrâ, 17/88; Hicr, 15/9.

137 Hadid, 57/6; Bakara, 2/215, 255, 270, 273, 283; Âl-i İmrân, 3/29, 63, 119, 154; Teğâbün, 64/1118; Nûr, 24/41; Müllk, 67/13; Mâide, 5/7, 61; Tâ-hâ, 20/7; En'âm, 6/3; Nahl, 16/19; Hicr, 15/24; Alâ, 87/7.

138 Bakara, 2/110; Hucurât, 49/18; Âl-i İmrân, 3/163; Teğâbün, 64/2; Mümtehine, 60/3; Müllk, 67/19; Lokman, 31/28; Fetih, 48/24; Hüd, 11/112.

139 Âl-i İmrân, 3/153; 180; Mücâdele, 58/3, 13; Haşr, 59/18; Münâfikun, 63/11; Teğâbün, 64/4; Nisâ, 4/94, 128; Nûr, 24/53; Neml, 27/88; Lokman, 31/16, 29; Hadid, 57/10; Ahzâb, 33/2; Mâide, 5/8.

140 Nisâ, 4/33.

141 Nisâ, 4/1.

142 Bakara, 2/284; Kaf, 50/16.

143 Kıyâmet, 75/36)

çabası içine girecektir. "Eğer o, inancıyla ilgili bir hayat sürdüreceksen hiçbir zaman "şimdi istediğimi yapabilirim" diyemeyecektir."¹⁴⁴

B. Beşerî İlişkilerin Olumlu Nitelik Nazanması

Kur'ân'ın insanlara kazandırmak istediği en önemli ahlakî ilkelerden birisi, beşerî ilişkilerde sergileyecekleri davranışların niteliğidir. Bu bağlamda güzel ve doğru olanı tercih etme alışkanlığını kazanmak ve beşerî ilişkilerdeki davranışları bu esas üzerine sürdürmek, bir çok problemin çözümünü kolaylaştıracaktır. İyilikle muamele, hayatı kolaylaştıran ve suça itecek gerginliklerin önüne geçen çok önemli bir davranış biçimidir. Allah başta ana-baba (ebeveyn) olmak üzere¹⁴⁵ insanlara iyilikle muamele etmeyi emretmekte¹⁴⁶ ve iyilik yapanların Allah tarafından sevildiği bildirilmektedir.¹⁴⁷

İyilikte bulunmak sadece maddî yardım anlamına gelmemektedir. Sözün güzelini de seçmek sosyal hayat açısından önemli görülmektedir. Allah, düşmana bile yumuşak davranılmasını istemektedir.¹⁴⁸ Bu düşünceleri "Gelün taşuk idelüm işi kolay tutalum/Sevelüm sevelilüm dünya kimseye kalmaz"¹⁴⁹ beyitiyle Yûnus'ca ifade etmek de mümkündür.

İslâm'ın temel düşüncelerinden birisi de "iyiliği emretme, kötülükten alıkoyma" (emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i 'ani'l-münker)¹⁵⁰ prensibidir. Bu prensiple insanlara büyük bir sosyal sorumluluk yüklenmektedir.

İnsan, yaratıcısından gelen bu öğütlere kulak verip, zihnindeki değer yargılarını oluşturmada bu verileri kullanırsa, bencillikten uzak, fayda dağıtan, ahlakî olgunluğa ulaşmış erdemli ve onurlu bir birey olarak yetişmiş, süffi ya da anti-sosyal bir davranış olan suç işleme eğilimleri büyük oranda ortadan kalkmış olacaktır.

C. Cezalandırmada Adaletin Sağlanması

Suçun önlenmesini sağlayacak önemli yöntemlerden birisi de cezalandırmada adaletin sağlanmasıdır. Adalet "herkese payına düşeni vermek"¹⁵¹ demektir. Kur'ân herkesin hak ettiğini göreceğini ve haksızlık edilmeyeceğini bildirmektedir.¹⁵²

Allah (Şâri'), gerek hiçbir saha sınırlaması yapmadan mutlak olarak adaleti emrettiğini¹⁵³ gerekse insanın kendisi ile diğer insanlar arasında olan ilişkilerinde âdil davranması gerektiğini¹⁵⁴ ve gerekse üçüncü şahıslar hak-

144 Mahmad S. Aydın, *Tanrı-Ahlak İlişkisi*, TDVY, Ankara 1991, s. 211.

145 Nisâ, 4/36; Ahkaf, 46/15; Bakara, 2/83; İsrâ, 17/23; En'âm, 6/151.

146 İsrâ, 17/15.

147 Bakara, 2/195.

148 Tâ-Hâ, 20/43, 44; Bakara, 2/263, 83.

149 Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Divanı*, Ankara 1990, II/114

150 Âl-i İmrân, 3/104, 110, 114.

151 İsmail Kılhoğlu, *Hukuk-Ahlak İlişkisi*, İstanbul 1988, s. 304

152 Enbiyâ, 21/47; Zizâl, 99/7,8.

153 A'râf, 7/29; Nahl, 16/90.

154 Nisâ, 4/127.

kindaki problemlerin çözümünde âdil davranmanın gerekliliğini¹⁵⁵ bildirmektedir.

Yargılamada hükmün âdil olabilmesinin en önemli şartlarından birisi kesin delile dayanmaktır. Bunun için Kur'ân, ispat vasıtalarından biri olan şahitliğin âdil bir şekilde yapılmasına vurgu yapmakta ve bir hakkın zayı olmaması için şahitlik yapacak olanlara büyük sorumluluklar yüklemektedir.¹⁵⁶ Şahitliğin hiçbir etki altında kalmadan, tarafgirlikten uzak bir şekilde yapılması gereği üzerinde titizlikle durulmaktadır.

İslâm düşüncesinde zan hakikat bakımından hiçbir şey ifade etmemektedir.¹⁵⁷ Zan ile hareket etmekten kaçınmak emredilmekte ve zan ile hareket etmenin günah olduğu bildirilmekte,¹⁵⁸ hakkında tam bir bilgi bulunmayan şeyin ardına düşmek yasaklanmaktadır.¹⁵⁹ Bir haberi doğrulamadan bilgisizlikle hareket edildiğinde doğacak kötü sonuçlara vurgu yapılmaktadır.¹⁶⁰

İslâm ceza hukukunda suç ve suçluluk kesin bir şekilde ortaya çıkmadıkça ceza vermemek temel ilkedir. Zira hâkim, bilinmeyen bir şeyle hüküm verme yetkisine sahip değildir.¹⁶¹ Bu nedenle "şüphenin en zayıfı, haddin düşmesi için yeterlidir."¹⁶² Çünkü bir suçluyu cezalandırmak ne kadar toplum yararına ise, bir masumu beraat ettirmek de o kadar toplum yararındır. Cezanın infazından sonra zanlının suçsuzluğunun ortaya çıkması hukuk sistemine duyulan güvenin sarsılmasına sebep olabilmektedir. Hukuk sistemine karşı duyulan güvensizlik düzen açısından yeni problemler ortaya çıkarabilmektedir.

Adaletin sağlanması açısından şahitlerin âdil olmasının yanında, hâkimin âdil olması büyük önem taşımaktadır. Kur'ân peygamberler şahsında hüküm verme makamında olanlara insanlar arasında âdil davranmalarını emretmektedir.¹⁶³

D. Suç-Ceza Dengesinin Sağlanması

Suç ile ceza arasındaki denklik adaletin gereklerinden birisidir. İslâm hukukunda ağırlık bakımından suç ile ceza arasında bir uygunluk gözetilmiş olup, cezalar, suçların ağırlığı ve yasakların ihlal edilmesi oranında takdir edilmiştir.¹⁶⁴ Buna göre ölüm, el kesme, sopa, sürgün, mal tazmini ve ta'zîr şeklinde bir ceza sistemi düzenlenmiştir.¹⁶⁵ Kur'ân'da bir çok ayetinde kötü-

155 Hucurât, 49/9.

156 Nisâ, 4/135; Mâide, 5/8; En'âm, 6/152.

157 Necm, 53/28; Yunus, 10/36.

158 Hucurât, 49/12.

159 İsrâ, 17/36.

160 Hucurât, 49/6.

161 Serahsî, *el-Mebsût*, IX/105,106

162 Serahsî, *el-Mebsût*, IX/152

163 Mâide, 5/42; Şûrâ, 42/15; Hadid, 57/25; Sâd, 38/26.

164 İbnü'l-Arabî, *Ahkâmün'l-Kur'ân*, thk: Ali Becâvî Muhammed, (y.y.) (t.y.), III/1314, 1315; el-Karâfî, *el-furûk*, Mısır 1347, I/216; İbnü'l-Kayyim, *İlâmü'l-muvakkî'in 'an Rabbi'l-Alemin*, Mısır (t.y.), II/226.

165 Ayrıntı için bkz: İbnü'l-Kayyim, *İlâm*, II/217 vd.

lüğün karşılığının ancak ona denk (misli) bir ceza olacağına¹⁶⁶ ve kişinin ancak yaptığı kötülüğün karşılığını göreceğine¹⁶⁷ vurgu yapılmakta ve cezalandırma konusunda hiç kimseye haksızlık yapılmayacağı belirtilmektedir.¹⁶⁸ Ayrıca öldürme (katl) ve vücudun bütünlüğüne karşı yapılan (müessir fiil) cürm ve cinayetlerde de yine misli ile karşılık verileceği (kıyas) belirtilmektedir.¹⁶⁹ Bir eşitlik durumu bulunmaması durumunda kıyas, malî sorumluluğa (diyet, erş, hükümetül-adl) dönüştürülmektedir.¹⁷⁰

Suç ile ceza arasındaki denklik hukukun temel amacı olan âdaletin gerçekleştirilmesi anlamını taşımaktadır. Suç ile ceza arasındaki dengesizlik ise yeni suçların işlenmesine sebebiyet verebilir. Burada iki ihtimalden söz etmek mümkündür: birincisi; işlenen suça karşılık verilen ceza az olduğu için suçlu işlediği suçtan pişman olmayabilir ve gerekli dersi almayabilir. Bu durumda cezanın islâh gayesi gerçekleşmemiş olur. Suçlu yeniden suç işlemeye yeltenebilir. İşlenen suça karşı verilen cezanın ağır olduğunu düşünen suçlu ise, hukuka güvenmemeye başlar ve itaat etme duygusunu kaybedebilir. Kendine zulmedildiğini farz eden bir suçlu yeni suçlar işlemeye adaydır. Çünkü böyle durumlarda insan incinmiş gururunu yeni bir suç işleyerek tamir etme yolunu seçebilir. Haksızlığa uğrayan kimsenin -suçlu bile olsa- tepkisiz kalması çoğu zaman ve çoğu kimseler için mümkün olmayabilir. Aldığı cezayı hak ettiği hissi ise hem kamu vicdanını rahatlatır, hem de suçludaki doğacak yeni infialleri önler. Ceza adaletinin suçun önlenmesine önemli katkılarda bulunacağı muhakkaktır.

Adalet açısından suç ile ceza arasındaki denklığe dikkat etmek kadar, cezanın infazı esnasında âdil davranmaya da bir okadar dikkat etmek gerekir. Suçtan zarar görenin (mağdûr) kendisine veya yakınlarına haklarını aramaları konusunda tam bir yetki verilmesine karşın, haklarını alma konusunda aşırılıktan kaçınmaları emredilmiştir.¹⁷¹

İnfaz esnasındaki âdaletin sağlanmasını gerçekleştirmek amacıyla cezaların açıktan uygulanması esası getirilmiştir.¹⁷² Bununla cezanın infazında kötü uygulamaların önüne geçmek gibi bir amaç da güdülmektedir. Gizlilik her zaman töhmet içerebilir. İntikam duygusuyla suçluya kötü muamele yapılması ihtimali her zaman mevcuttur. Gizli infaz edilen cezalar işkence şekline dönüşebileceği gibi, cezanın infazı iltimas yollu da gerçekleştirilebilir. Zalimane işkenceler hep gizlenerek yapılmaktadır. Açıklıkta ise cezanın kendi ölçülerini aşmamak gibi bir garantisi vardır.¹⁷³

166 Yunus, 10/27; En'âm, 6/160; Şûrâ, 42/40; Nisâ, 4/123; Nahl, 16/126; Hac, 22/60; Mümin, 40/40.

167 Kasas, 28/84; Nûr, 24/11; Neml, 27/90.

168 En'âm, 6/160.

169 Serahsî, el-Mebsût, IX/197; İbn Ferhûn, *Tabsirati'l-Hükkâm fî Usûli'l-Akdiyye ve Mendhi-ci'l-Ahkâm*, Mısır 1301, II/157 vd; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I/474; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, İstanbul 1985, II/332; Behnesî, *el-Ukûbe fî Fikhi'l-İslâmî*, (b.y.) 1400/1980, s. 150.

170 Kâsânî, VII/234 vd.

171 İsrâ, 17/33.

172 Nûr, 24/2.

173 Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, 5/3472-3473.

Gerek cezanın gereğinden fazla veya eksik takdir edilmesi, gerekse cezanın infazı sırasındaki aşırılık, toplum nezdinde hukuka karşı bir güvensizlik hissi oluşturabilir. Bu güvensizlik hissi yönetildikleri hukuk normlarına karşı bireylerin psikolojik bağlılıklarını zayıflatabilir. Kötü uygulamanın yeni kötülükleri doğurması ihtimal dahilindedir. Toplumunu oluşturan bireylerin her biri aynı kötü akıbetin bir gün kendi başlarına gelebileceği düşüncesine kapılmaları hukuka olan güvenlerini büsbütün sarsabilir. Bunun için “herkese kendi hakkını vermek” demek olan âdaleti gözetmek suçla mücadele de en etkin yollardan birisi olsa gerek.

E. Bireylerin Hukuk Önünde Eşitliği

Suç-ceza dengesi kadar, bireylerin hukuk önünde eşit olmaları da suçun önlenmesi için önemli bir ilkedir. Hiçbir ayrıcalık ve sınıf farklılığı bu eşitliği bozmamalıdır. Güçlünün üstünlüğü değil, hukukun üstünlüğü gözetilmelidir. İslâm’ın bu konudaki temel felsefesi de budur. Bu husustaki ilkenin izahını konuyu açık ve net bir şekilde ortaya koyan Hz Peygamber (s.a.s.)’in hadislerine havale etmek istiyorum: “Mahzûm kabilesinden hırsızlık yapan bir kadına Hz. Peygamber (s.a.s.)’in verdiği cezayı düşürmesi için, Ömer b. Ebî Seleme gelip, onun halası olduğunu söylerken; kadının akrabaları da Rasûlullah’ın dostu Üsâme’yi aracılık etmesi için ona göndermişlerdir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) önceki toplumların güçlü kimseler çaldıklarında bırakıp, zayıflar çaldıklarında hadd cezası uygulamaları yüzünden helak olduklarını belirttikten sonra, çok açık bir şekilde “*kızım Fatıma da olsa, mutlaka elini keserdim*” buyurmuştur.¹⁷⁴

F. Korunan Değerlere Saygı Hissinin Geliştirilmesi

Suçların azalmasını sağlayacak olan başka bir yöntem de, korunan değerlerin ehemmiyetini ikna edici bir şekilde ortaya koymak ve insanların zihni yapılarını korunan değerlere hassasiyet gösterebilecek bir konuma getirmektir. İnsanlar doğru ve mantıklı bir şekilde bilgilendirilirlerse olaylara ve nesnelere bakış açıları muhakkak değişecek, yaşama dair görüşlerini bu bilgiler doğrultusunda şekillendireceklerdir. Yaşama amaçlarını bu bilgilere dayanarak yönlendireceklerdir. Olaylara ve nesnelere ahlakî ve sağlıklı yaklaşım, davranışları da etkileyerek, suçun önlenmesine katkı sağlayacaktır.

1. Canın Korunması

İslam’da korunan değerlerin en önemlilerinden birisi yaşama hakkıdır. Kur’ân’ın bir çok yerinde cana kıymanın haramlığı dile getirilmiş,¹⁷⁵ canın çok kıymetli bir şey olduğu etkili bir şekilde vurgulanmış,¹⁷⁶ öldürmenin kötü bir davranış olduğuna işaret edilerek probleme ahlakî bir boyut kazan-

174 Buhârî, *Sahîh*, İstanbul 1992-1413, IV/150-151 (Enbiya: 54)

175 En’âm, 6/151; İsrâ, 17/33; Furkan, 25/68.

176 Mâide, 5/32.

dırılmıştır.¹⁷⁷ Bir suçta karşılık olmaksızın hiçbir sebep cana kıymayı meşrû' kılmamaktadır.¹⁷⁸ Cana kıymanın manevî ve uhrevî cezası belirtilmek suretiyle¹⁷⁹ yaşama dokunulmazlığının önemi etkili bir şekilde vurgulanmıştır. Çünkü diğer bütün insanî faaliyetler bu dokunulmazlığa bağlıdır.

Kur'ân, bu konudaki söylemleriyle insanları ahlakî açıdan eğitmekte, ikna etmekte ve işleyecekleri muhtemel cinayetleri işlemeyen önce sağ duyu ile hareket etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

2. Neslin Korunması

İslam neslin korunmasına büyük önem vermiştir. Bunun için bu değere karşı işlenen suçlara karşı önemli yaptırımlar getirmiştir. Korunmuş be değer ihlal edilmesine zina denmektedir.

Zina fiili insan tabiatına aykırı, sihhî, ahlakî, hukukî ve toplumsal hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin her bakımdan zararlı, insanlar arasında onarılmaz olaylara yol açacak bir kötülüktür. Bunun yanında zina fiili ile giderilmek istenen ihtiyacın nikah gibi hukukî bir yolu da vardır.¹⁸⁰

Kur'ân, zina fiilini yasaklamış ve kötülüğüne te'kidli bir şekilde vurgu yapmıştır.¹⁸¹ Allah iyiler ile kötülerin vasıflarını sayarken iyiler içinde "ırzlarını koruyanlar"¹⁸²ı da saymakta ve ırzlarını koruyanlara cennet ve mükafat va'd etmektedir.¹⁸³

Kur'ân, insanlara zinadan korunma yollarını da göstermekte, zinaya götürecek davranışlardan sakınmaları gereğini önemle vurgulamıştır.¹⁸⁴ Allah, zina ile giderilmek istenen ihtiyacın giderilebilmesini sağlayacak olan nikah gibi meşrû' olan bir yol göstermektedir.¹⁸⁵

Zina fiili diğer bazı suçların da tetikleyicisi konumunda olan bir suçtur. Her ne kadar zorunlu iştirak suç grubuna girip, iki kişi arasında meydana gelse de, bu suçun kötülüğü bu iki kişinin taraflarına da şirayet edecek niteliktedir. Bu bakımdan İslâm zinaya götürecek yolların kapatılmasına azami hassasiyeti göstermiştir.

3. Malın Korunması

İslâm, mal dokunulmazlığına büyük önem vermiştir. Mal dokunulmazlığı temel haklar arasında sayılmıştır. İslâm, helal ve temiz kazanç üzerinde önemle durmuştur.¹⁸⁶ Gayr-i meşrû' mal edinmek şiddetle yasaklanmış ve kınanmıştır.¹⁸⁷ İnsan ile mal arasındaki ilişkinin İslâmî yaklaşımı budur. Geçimini

177 Nisâ, 4/92.

178 İsrâ, 17/31; En'âm, 6/140, 151,140; Nisâ, 4/29.

179 Nisâ, 4/93.

180 Yazır, 5/3470-3471

181 İsrâ, 17/32.

182 Meâric, 70/29.

183 Meâric, 70/35; Ahzâb, 33/55.

184 Nûr, 24/30-31.

185 Nûr, 24/32-33.

186 Bakara, 2/268, 172; Nahl, 16/114; Tâ-Hâ, 20/81.

187 Nisâ, 4/2, 10, 29; Bakara, 2/188; Mâide, 5/62,63; En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34.

ticaretle sağlayan grupların ölçü ve tartılarını noksansız yapmalarına ve bu konuda âdil davranmalarına bir çok kere ve önemle vurgu yapılmıştır¹⁸⁸

İslam, zenginlerin ihtiyaç sahiplerine infak etmelerini görev olarak bildirmiştir.¹⁸⁹ Bu yükümlülük ile malın zenginler arasında dolaşan bir emtia olmaktan çıkarılması¹⁹⁰ ve mal ile insan ilişkisinin sağlıklı bir temele otur-
tulması amaçlanmıştır. Mal-insan arasındaki bu yaklaşım ile gönüllü bir paylaşım esası getirilmek istenmiştir.

Bazı suçların sosyal dengelerin bozulmasıyla doğru orantılı olarak arttığı düşünülürken, bu dengelerin bozulmamasına dikkat etmek ve önem vermek gereği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki sınıf farklılıklarının sebep olarak gösterildiği davranışların önünü alabilmek ve bu farklılıkların bahane edilerek işlenecek suçların önüne geçebilmek için, bu farklılıkların asgari seviyeye indirilmesi, ekonomik dengesizlikleri bahane ederek suç işlemek için kendini haklı çıkarma duygusunu ortadan kaldıracaktır. İslâm'ın getirdiği sosyal düzenlemeler, mala karşı işlenecek suçlar konusunda bahane olarak ortaya sürülecek sebeplerin önünü büyük ölçüde kesmektedir.

G. Empati ya da Kendini Mağdurun Yerine Koyma

Suçların önlenmesindeki en etkili yollardan birisi de "empati"dir. Yani suç işlemeyi veya başkasına zararı dokunacak bir davranışta bulunmayı düşünen kimsenin bir an için mağdur tarafına kendini koymayı düşünmesidir. Bu konudaki örneklerin suç girişimlerinin önüne geçtiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber (s.a.s) ile genç bir adam arasında zina hakkında geçen bir diyalog rivayet edilmektedir: Özetle genç, Hz. Muhammed'den zina yapmasına izin vermesini ister. Hz. Muhammed gence başkalarının anasıyla, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla, teyzesiyle zina yapmalarının hoşuna gidip gitmeyeceğini sorar. Genç her defasında Hz Muhammed'in bu sorusuna olumsuz cevap verir. Hz. Muhammed de her olumsuz cevaptan sonra gence; insanlarda anasıyla, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla teyzesiyle zina yapılmasını sevmezler. Bu diyalogdan sonra genç zina ile ilgili her hangi bir şeye yönelmemiştir.¹⁹¹

Cezaî yaptırımlardan çok, önleyici tedbirlere önem vermek ceza hukuku bakımından daha kolay bir yoldur. Yani kirletmemek, temizlemekten daha kolaydır. Suça götürecektir psikolojik, sosyolojik ve ekonomik sebepleri ortadan kaldırmak, suçla mücadelede cezaî müeyyidelerden daha etkili ve kolay bir yoldur. Bu bakımdan İslâm, suça götürecektir yolların kapatılmasına (sedd-i zerâi') büyük önem vermiştir.

188 Hüd, 11/84, 85; İsrâ, 17/35; Şuarâ, 26/181-183; 55/9; En'âm, 6/152.

189 Bakara, 2/3, 43, 83, 110, 177, 215, 254, 267, 195, 280; Nûr, 24/22; Fâtur, 35/29; Nisâ, 4/8, 36; İsrâ, 17/26; Nûr, 24/22; Meâric, 70/24,25; İnsân, 76/8; Beled, 90/14,15,16; Nahl, 16/90.

190 Haşr, 59/7.

191 Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, İstanbul 1992-1413, V/256-257

H. Cezaların Caydırıcılığı

Suç işlemeye götürecek bütün sebeplerin yok edilmesine yönelik tedbirlerin alınmasına ve düzenlemelerin yapılmasına rağmen, yine de suç işleniyor ve korunmuş değerler ihlal ediliyorsa, o zaman da İslâm, cezanın tehdit edici ve caydırıcı özelliğini harekete geçirerek suç ve suçluluğu önlemeye çalışmaktadır.

İslâm ceza hukukunda cezaların bu tehdit edici ve caydırıcı özelliği suç ile ceza arasında bir denklik gözetilmesine engel teşkil etmemektedir. Cezalar, suçun ağırlığı ve yasakların ihlal edilmesi oranında takdir edilmekte¹⁹² Burada şunu belirtmemiz gerekir ki, İslâm'ın suçluları cezalandırmadaki amacı, suç işlemeye engel olmak ve suçluları ıslah etmektir.¹⁹³

1. Kıyas Cezası

İslâm hukukunda cezaların caydırıcılığına verilecek en önemli örnek "kıyas" cezasıdır. Hayatı korumak hikmetine binaen¹⁹⁴ eğer bir denklik imkanı mevcutsa, insan hayatı (nefs) ve insan organları (uzuv) üzerinde kasten işlenen cinayetlerin İslâm hukukundaki cezası kıyastır.¹⁹⁵

Kıyas, hem katil olmak isteyen, hem de katledilmek istenenin hayatlarını korumaya yönelik kuvvetli bir yaptırımdır. Çünkü katil olmak isteyen kimse işlediği suçun karşılığı olarak kendisinin de öldürüleceğini düşündürse, başkasını öldürmekten vazgeçer. Bu durum her iki tarafın akrabaları arasında oluşabilecek husumet neticesinde işlenecek muhtemel cinayetlerin önüne de geçecektir.¹⁹⁶

2. Sopa (celd) Cezası

Sopa, İslâm'da caydırıcılık açısından önem arzeden, zina ve kazf suçlarına verilen bir cezadır. Irz ve neslin korunmasına büyük önem veren İslâm, ahlakî ve psikolojik telkinlere rağmen zina fiilini işleyenlere sert cezalar takdir etmiştir.

Zina eden erkek ve kadına verilen sopa (celd) cezasının aynı zamanda açıktan ve şahitler huzurunda infaz edilmesi de istenmektedir.¹⁹⁷ Bu cezanın açıktan ve şahitler huzurunda infaz edilmesi, suçluya psikolojik bir ızdırap vermekte, bedenî cezanın psikolojik olarak tamamlayıcısı sayılmaktadır. Bu cezanın açıktan infazında iffetin kıymetini, ibret ve terbiyenin toplum nezdinde genelleştirmeyi ifade eden bir ilan söz konusudur. Bu cezanın infaz edilmesi ile suçluyu ıslah, toplumu suç işlemekten vaz geçirmek (ibret almalarını sağlamak) gibi bir amaç gözetilmektedir.¹⁹⁸

192 İbnü'l-Arabî, *Ahkâm*, III/1314, 1315; Karâfi, I/216; İbnü'l-Kayyim, *İlâm*, II/226.

193 Kâsânî, VII/85

194 Bakara, 2/179; Kâsânî, VII/241

195 Bakara, 2/178, 179; Mâide, 5/45; Serahsî, *el-Mebsût*, IX/197; İbn Ferhûn, II/157 vd; İbnü'l-Arabî, *Ahkâm*, I/474; İbn Rüşd, *Bidâye*, II/332; Behnesî, *el-Ukûbe*, s. 150.

196 Yazır, I/609

197 Nûr, 24/2.

198 Yazır, V/3472-3473

İslâm'ın ırzın korunmasına verdiği değer doğrultusunda namuslu insanları zina suçuyla itham edipte (kazf) iddiasını ispat edemeyenlere de zina suçunun cezasına yakın bir ceza takdir edilmiştir.¹⁹⁹

3. El Kesme Cezası

Caydırıcılık açısından pek şiddetli olan bir ceza da hırsızlık yapanlara verilen "el kesme" cezasıdır. İslâm, insanı hırsızlığa sevk edecek bütün sebepleri ortadan kaldıracak bir sistemin temellerini sağlam bir şekilde atıktan sonra, hırsızlık yapanlara el kesme cezası gibi ibret verici bir cezayı ön görmektedir. Verilen bu ceza çalınan malın karşılığı olmayıp, yapılan işin çok çirkin olmasının karşılığıdır. Bunun için hırsızlık suçunun cezasını düzenleyen ayette "ibret" verici olmasından söz edilmektedir.²⁰⁰ Bu ceza hem hırsızlığı yapan, hem de hırsızlı örnek alıp hırsızlık yapmaya kalkışacaklar için bir ibret (ders alma) vesilesidir. Yazır'ın ifadeleriyle özetle söyleyecek olursak; bu cezanın tatbik edildiği toplumlarda hırsızlığın kökü kazınır ve kesilmeyi hak edecek el bulunamaz olur.²⁰¹

4. Zararın Tazmin Edilmesi

İslam ceza hukukuna caydırıcılık niteliği kazandıran önemli hususlardan birisi de zararın mutlaka tazmin edilmesidir. Hukuka aykırı ve başkasına zarar veren hiçbir davranışın karşılıksız bırakılmaması, suçların azalmasına önemli katkı yapmaktadır. Kişi, ister suç kabul edilsin, isterse suç kabul edilmesin başkasına verdiği zararlardan dolayı medenî olarak sorumludur. Yani zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Bu durum Mecelle'de "mübâşir müteamid olmasa da zâmin olur" şeklinde formüle edilmiştir.²⁰²

Tazmin sorumluluğu bazı durumlarda suç sayılan davranışı işleyen şahsın yakınlarına da sirayet etmektedir. İslâm'ın en temel ilkelerinden birisi cezaların şahsiliği ilkesidir ve işlediği suçtan dolayı ancak suçun fâili sorumlu tutulmaktadır.²⁰³ Ancak bu genel ilkenin sadece bir istisnası vardır. Bu da amde benzeyen katl (şibhül'amd) ve hataen işlenen cinayetlerde âkile (asabe, aşiret, ehl-i divân, vb. gruplar) nin canı ile beraber maktûlün hakkını,²⁰⁴ nefsin karşılığını,²⁰⁵ işlenen bir suç sebebiyle suçtan zarar gören mağdûr

199 Nûr, 24/4.

200 Mâide, 5/38.

201 Yazır, III/1676

202 Mecelle, md. 92. Ali Haydar, *Dürarü'l-Hükkâm Şerhü Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul 1330, I/194 vd.

203 Bakara, 2/134, 141, 286; Nisâ, 4/111, 123; En'âm, 6/164; Fussilet, 41/46; Câsiye, 45/15; Tûr, 52/21, Müddessir, 74/38; Necm 53/39, 39; İsrâ, 17/15; Lukmân, 17/33; Fâtür, 35/18; Ahkâf, 46/19. Ebû Davûd, IV/236 (Diyet: 2) "kişi, babasının ve kardeşinin suçu sebebiyle sorumlu tutulmaz.) suçun şahsiliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Serâhsî, *el-Mebsût*, XX-VII/126; Kâsânî, VII/255; Şâtibî, 2/228 vd; Muvâfi, *Mine'l-Fikhi'l-Cinâiyyi'l-Mukâran Bey-ne's-Şer'â ve'l-Kanûn*, Kahire 1384/1965, s. 144 vd.

204 İbn Manzûr, XV/383; el-Cevherî, *es-Sihâh*, Mısır (t.y.), VI/2521; Zebidî, X/386.

205 Cürçânî, *et-Te'rifât*, s. 62.

(mecniyyün aleyh) a veya varislerine ödenmesi gereken mal ifade eden²⁰⁶ diyet sorumluluğunu yüklenmesidir. Bu suçtan dolayı bir ceza olmayıp, akrabalar arasında sosyal dayanışmanın gerekliliği ve katilin tek başına kaldırmayacağı ağır yükün hafifletilmesi amacıyla yönelik bir yaptırımdır.²⁰⁷

Bu kısa açıklamalardan sonra diyebiliriz ki suçun, özellikle ilgilendirdiği kişi, suç mağduru olmalıdır. Bunun için asıl tatmin edilmesi gereken taraf suçun mağduru olmalıdır. Suçun mağduru veya yakınlarını tatmin edilmesi, karşı suç girişimlerinin önüne geçilmesini büyük oranda sağlayacaktır. Diyet sorumluluğunun âkile tarafından yerine getirilmesiyle oto kontrol sistemi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Muhtemel suçlunun suç işlemeyen önce yakınlarına sirayet edecek tazmin sorumluluğunu da hesaba katarak dikkatli davranması sağlanmış olacaktır. Mütessesil sorumluluk duygusu suç girişimlerinin önlenmesini sağlayabilir düşüncesindeyiz.

5. Mirastan Mahrumiyet

İnsanı suç işlemeye iten sebeplerden birisi de suçun sonucundan bir fayda temin etme düşüncesidir. İşlediği suçun sonunda elde edeceği faydanın hukukten ortadan kaldırılması, söz konusu faydayı elde etmek üzere suç işlemeyi düşünen kimseyi bu düşüncesinden muhtemelen caydıracaktır. Çünkü suçu işlemiş olması, kendisini düşündüğü faydaya kavuşturmayacak olduğu gibi, kazanılmış haklarını da kaybetmesine sebep olacaktır. Bu iki ihtimal; yani işlediği suç neticesinde bir fayda elde edememek ve kazanılmış haklarını da kaybetme endişesi, kişiyi suç işlemekten vaz geçirecektir. İslâm hukukunda bu kabilden hukukî düzenlemeler mevcuttur. Miras bırakacak olanı (muris) öldüren kişi mirastan mahrûm (hirmânü'l-mirâs) edilmektedir.²⁰⁸ Bu cezanın hikmetini İmâm Şâfiî "taki biri kalkıp mirâsına konacağım diye bir yakını öldürmesin"²⁰⁹ şeklinde ifade etmektedir. Mecelle ise konuyu "kim ki bir şeyi vaktinden evvel isti'câl eyler ise mahrûmiyetiyle mu'ateb olur"²¹⁰ şeklinde formüle etmektedir. Vasiyetten mahrûmiyette de aynı esas ve düşünceler geçerlidir.²¹¹

Sonuç

Kısaca "hukuka aykırı şü'ri ve irâdî davranış" demek olan suç, bazı unsurlara bağlı olarak ortaya çıkan anti-sosyal bir davranıştır. İslâm, suç ve

206 Bilmen, III/12; Ali Şafak, *Mezhepler Arası Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku*, Erzurum 1977, s. 95; Ali Bardakoğlu, "Diyet" İA, IX/473.

207 Serahşî, *el-Mebsût*, XXVII/125. Ayrıca bkz: Muvâfi, s. 145; Kemâleddin İmâm, *el-Mesûliyye-tü'l-Gindîyye*, Beyrût 1411/1991, s. 340; Faruk Beşer, *İslâm'da Sosyal Güvenlik*, DİB, Ankara 1987, s. 133.

208 İbn Mâce, II/883 (Diyet: 14); Ahmed b. Hanbel, I/49; Buhârî; *Kesfü'l-Esrâr*, IV/252; İbnü'l-Kayyim, *İlâm*, II/221; İbn Abidin, V/379

209 Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, çev: Abdülkadir Şener, İbrahim Çalıskan, Ankara 1996, s. 103

210 Mecelle, Md: 99

211 Kâsânî, V/239; Ali Haydar, I/203-204.

suçlulukla mücadelede, daha çok suç işlenmeden önce, suçluluğa götürecek sebeplerin yok edilmesine yönelik bir çaba göstermektedir. Bu çaba, öncelikle kötülüğe de meyilli bir varlık olan insanın bu yönünü doğruya ve iyiye yönlendirme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öncelikle inanç esaslarının suçluluk olaylarında azalmaya dönük büyük bir etkisi bulunmaktadır. Sosyal düzenlemeler ve beşerî ilişkilerdeki dengeli olma öğretisi ile de suç işleme girişimlerini asgariye indirmek amaçlanmaktadır. İslâm, korunan değerlerin ehemmiyetini ayrıntılı ve ikna edici bir şekilde anlatarak insan zihnini bu konuda donanımlı hale getirmektedir. Bu konudaki verdiği ahlakî eğitim ile suçun azaltılmasını amaçlamaktadır. Suç mağduru maddî ve manevî olarak tatmin edilmek suretiyle muhtemel yeni suçların önüne geçmek amaçlanmaktadır. İslâm'ın ceza siyasetinde caydırıcılık ve ıslah ön planda tutulmakta, başta suça verilen cezanın belirlenmesinden başlamak üzere sânik safhasından, cezanın infazına kadar geçen bütün aşamalarda ve hiçbir sosyal sınıfa ayrıcalık tanınmadan toplumun bütün fertleri arasında tam bir adalet gözetildiği görülmektedir. Hiçbir zaman "yapanın yanına kar kalmaz" duygusunu yerleştirmekle suç ve suçluluğun azalacağında şüphe yoktur. Her kötü davranış mutlaka bir karşılık bulmalıdır.

